

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים י"ח עמוד א'

בגמ', רב אשי אמר לעולם בטלו במעיה לגמרי, משום דהוה ליה משקה סרוח.

[א]. והיינו, שלעולם רבי יהודה סובר כרבי יוסי ורבי שמעון, שמשקין נטמאין ומטמאין אוכלין מהתורה, ומי חטאת היו צריכים לטמאות, ואף אם על ידי שתיית הפרה ירדו מחשיבותם, עדיין נחשבים למשקה והיו צריכים לטמאות טומאה קלה – אוכלין, אך מכיון שבמעיה הבהמה הוי משקה סרוח, אינם נחשבים יותר למשקה כלל, ולכך אינם מטמאים. מן הענין לחדד, דלכאורה אף בזה משקין קיל דינים יותר מאוכלין, דהא באוכלין שנפסלו מאכילת אדם, למדנו לעיל (ט"ו): "הפת שעניפה ונפסלה מלאכול לאדם, והכלב יכול לאכלה **מטמאה** טומאת אוכלין בכביצה", אך במשקין חזינן דאינם מטמאים בסרוחים. [ב]. ויש להקשות, דבירושלמי תרומות (פי"א סוף ה"ב) יש פלוגתא בין ר"א לרבנן בטומאת משקין ואוכלין הסרוחין מעיקרא – עוד קודם שקיבלו טומאה, דלר' אליעזר משקין סרוחין מעיקרא אינם מקבלים טומאה, ולרבנן ה"ה כמו אוכלים ומקבלים טומאה, וטעמם של רבנן מבואר שם "אין משקין יוצאין לא ידי עופות ולא ידי פרה", ומבאר **הפני משה**: "כלומר אין המשקין יוצאין מטומאתן לא כשהן ראויין לעופות ולא כשהן ראויין לפרה **ואף על פי שאינן ראויין לאדם דהוא משקה סרוח אפ"ה כל זמן שראויין לעופות ולבהמה לא יצאו מכלל תורת משקין**", ובסוף הסוגיא שם א"י: "חברייא בשם רבי לעזר **מודה רבי לעזר לחכמים במשקה סרוח מעיקרו שהוא טמא**", והיינו שאף ר' אליעזר קיבל סברתן וטעמן של חכמים שמשקה סרוח הראוי לבהמה לא בטל מתורת משקה. ולהנ"ל צ"ב, דהא איכא שי' ר"י בסוגיאן אליבא דרב אשי, שמים סרוחים פקע מהם טומאתם, ואף לטומאה קלה לא חזי.

[ג]. ובקושיא זו יש לבאר הרמב"ם, דהנה תוס' בסוגיאן (ד"ה בטלו) הביאו בסו"ד "ובתוספתא (מקוואות פ"ח) מפרש טעמא דר"י משום דכתיב למשמרת, יצאו אלו שאינם למשמרת והאיל ששתתה מהן הפרה". והרמב"ם (פ"ט"ו מפרה ה"ז) כתב "פרה ששתת מי חטאת וכו' בשרה טהור שנאמר למשמרת וכו'", והיינו כטעמא דהתוספתא בלבד, והקשה **הצל"ח** (ד"ה רב אשי אמר), דאמאי לא כתב הרמב"ם טעמא דגמ' דרב אשי מים סרוחים, ומבאר, דזה נאמר רק אליבא דרבי יהודה שסובר שטומאת משקין לטמא אחרים **מה"ת**, אבל אנן דקיי"ל שטומאת משקים דרבנן, לא בעי לטעם זה כלל, ורק לגבי מי חטאת שהוא דין מיוחד, ובהא סגי שנתבטל ממי חטאת כיון שאבד משמרתו על ידי שתיית הפרה. אמנם לא זכיתי להבין עומק דברי הצל"ח, הלא הרמב"ם פסק להדיא (פ"ב מהל" טומאת אוכלין הכ"א) וז"ל "כל משקה שנטמא, ואחר שנטמא נפסד **ונסרח הרי זה בטומאתו לעולם**, שאין המשקה יוצא על ידי הכלב לעולם". והיינו כמו שכתבנו באות א', דדוקא באוכל הוי הדין דאם נפסל מאכילת כלב, טהור, וכמ"ש הרמב"ם (שם, הי"ח), אבל משקה אפילו נפסד נשאר טמא, כיון שלעולם ראוי הוא לכלב, וכ"כ הכס"מ. וא"כ קושיית הצל"ח אף חמורה יותר, דהקושיא היא לא רק מדוע גבי פרה הרמב"ם לא הביא "ההיתר" של ביטול הטומאה ע"י מים סרוחין, אלא הביא "ההיתר" של ביטול הטומאה ע"י שאינו משמרת, אדרבא ולהיפך הרמב"ם צריך לסבור לשיטתו שהמי חטאת אף שהם סרוחין, לא פקעה מהם טומאתו כי מים סרוחים ראויים לכלב, ובמילא קשה מדוע כלל פסק הרמב"ם בהל" פרה (שם) שבפרה ששתתה ממי חטאת הטומאה פקעה מהם. וצ"ע.

וא"כ יש לנו כעת ב' קושיות, איך יעלה יפה תירוצו של רב אשי שמי החטאת במעיה הפרה בטלה טומאתן משום מים סרוחים, והלא בירושלמי שהבאנו וכן ההלכה ברמב"ם הנ"ל מים סרוחים לא פקעה טומאתן. והקושיא השניה, מדוע פסק הרמב"ם במי חטאת שבטלה טומאתן כיון שאינם משמרת, אך זה נכון לגבי טומאה חמורה, אך לטומאה קלה לא בטלה דהלא הוא סבור שמים סרוחין לא בטלה טומאתן.

[ד]. ובס"ד מצאתי בשפת אמת שמאריך בפסק ההלכה אי כר"י או כר"מ, ורוצה לחלק בין מים סרוחין שלא נפסלו לשתיית כלב, למים שבמעיה פרה שהם פחותים מזה, ובתוך אריכות ביאורו כתב וזל"ק: "ומצאתי און לי בפי' **הראב"ד** על הספרא בפ' שמיני (פרק ט' פ"ח) בהא דפליגי התם אי משקה סרוח מכשיר לקבל טומאה, כתב **דבסרוח כי הכא בשתיית פרה לכו"ע פירשא היא ולא הוי משקה**".

ובחילוק זה יש ליישב כל קושיותינו הנ"ל, דאכן פלוגתא ר"א וחכמים בירושלמי, הוא בדין משקה סרוח שלא נפסל לאכילת כלב, ובהא פסק הרמב"ם לחומרא כי ר"א הודה לחכמים ובהא אולי גם ר"י יודה, אמנם מים במעיה פרה גרועים ממים סרוחים, ולר"י שפיר י"ל שפקעה טומאתן, ומה שהרמב"ם לא כתב טעם זה, הוא כדברי הצל"ח, דהלא לדידן כל הטומאה של משקין אינו אלא מדרבנן, ומה דפריך בגמ' על ר"י הוא **לשיטתו** שטומאת משקין דאורייתא, אמנם אף לדידן בטומאת מי חטאת יש דין דאורייתא, לא מחמת טומאת משקין, אלא מדין מי חטאת, ולכך לר"י שצריך לתרץ ב' טומאות, את מי חטאת, ואת טומאת משקין, היה רב אשי צריך להמציא מים סרוחין בהגדרה חדשה שהוא פירשא במי הפרה, אך לדידן דטומאת משקין לא קשה לו, כי הוא במילא רק מדרבנן, אלא יש לנו רק ליישב דין מי חטאת, בהא סגי בתוספתא שהביאו התוס' שאין בזה דין משמרת ופקע מזה דין מי חטאת, וזה מה שכתב הרמב"ם, וא"ש.

[ה]. הרמב"ן (שבת י"ד). הביא בשם י"א שמשקין שהכניס לתוך פיו נמאסו מאכילה, ואי שדי להו אינם מטמאין אוכלים אחרים, ורק פוסלין אותם מלאכול מצד מאיסותן. ותמה עליו הג"ר **יוסף ענגיל** צ"ל בגליוה"ש (שבת שם) מהא דמבואר בסוגיאן דפרה ששתתה מי חטאת בטלה במעיה היינו שנעשה משקה סרוח, ומשמע דוקא שנכנסו למעיה נעשו משקה סרוח, ולא כשרק הכניסה הפרה המים לתוך פיה.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

בגמ', בו ביום דרש רבי עקיבא וכו'. וברש"י: בו ביום שמינו את ר' אלעזר בן עזריה לנשיאות.

[ו]. ובגמ' סוטה (כ"ז:): כתב רש"י: בו ביום דרש - במס' ברכות (דף כח.). אמרינן דכל היכא דתני בו ביום הוא יום שהושיבו את ר"א בן עזריה לנשיאות, שנתרבו תלמידים, שנתנו רשות ליכנס לכל, שהיה רבן גמליאל אומר כל ת"ח שאין תוכו כברו אל יכנס לבהמ"ד, **ורבתה תורה בו ביום** ולא היתה הלכה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה, והא דקתני לה הכא נראה בעיני דהך דרשה דנטמאה ונטמאה דלעיל נמי בו ביום הואי.

וכן מבואר בברכות (שם) דאף מסכת עדויות נשנתה באותו היום שעלה ראב"ע לנשיאות.

ויש להעיר דבר מעניין, לפי ה'שבלי הלקט' (סדר פסח סי' ר"ח) **יתכן לומר שתאריך "בו ביום" היה בערב פסח**, ה"שבלי הלקט", מביא בשם גירסא על המעשה בר"א ור"י וכו' וראב"ע שהיו מסובין בבני ברק וכו' הגיע זמן של שחרית, ור' אלעזר בן עזריה אמר להם על דרשת בן זומא לדרוש יציאת מצרים אף בלילות, אך בתוך דבריו כותב השבלי הלקט, שבאותו היום דרשה בן זומא, ועל דרשת בן זומא מביא ברייתא "בו ביום דרש בן זומא", והוא מסביר שלכך אמר להם ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה, כי באותו יום נהיה הלבינו שערות זקנו, ונהיה כבן שבעים שנה. ולפי זה יוצא, שה'בו ביום' היה בערב פסח.

ה'אמרי נועם' מדזיקוב בתשובות שבסוף הספר, רוצה לומר שהמעשה בבני ברק היה בליל ב' דיו"ט פסח, דקשה לו הרי אחר זמן אכילת מצה אין יותר חובת סיפור יציאת מצרים, וא"כ הכיצד רבי עקיבא ורבי אלעזר ב"ע מסבים סביב אותו שולחן, והלא חלקו אי הזמן הוא עד חצות או עד עלוה"ש, ורוצה לתרץ דהיה בליל ב' דיו"ט [ויש לעיין היאך בא"י היו ב' ימים, ויש ליישב שהיו הדרכים משובשות ואכמ"ל]. אמנם ידועים דברי **השפת אמת** עה"ת (אמרי הגש"פ), דהמעשה עם התנאים בבני ברק לא אירע כלל בליל פסח, אלא באחד מלילות השנה, והמעשה בא להמשיך את דברי בעל ההגדה שכל המרבה לספר ביציאת מצרים - אפילו בכל השנה, הרי זה משובח, ומעשה וכו' שהיו מסובין בלילות השנה וספרו ביציאת מצרים, וע"ז בא ראב"ע שאכן בן זומא דרש שיש מצוה תמידית אף בלילה. ולפי"ז אין ראייה שהיה דווקא בערב פסח.

אם הבנתינו בדברי השבלי הלקט נכונה, ואכן מעשה דמינוי ראב"ע על מקומו של רבן גמליאל בנשיאות אירע בערב פסח, הרי גם ראש שלשלתא קדישתא של נשיאות זו הלל הזקן תפס את מקומם של בני בתירה ונהיה ראש הישיבה ונשיא ישראל בתאריך זה בערב פסח שחל להיות בשבת כמפורש בירושלמי (פסחים פ"ו, ה"א), ולפי הבבלי (פסחים ס"ו). היה זה יום קודם לכן, ביום שישי י"ג ניסן ערב שבת - בערב פסח שחל להיות בשבת, [ודו"ק בדברי הגמ' שם "התחיל לקנטרן בדברים", ובסוד קדושים ובדרכי ה' מי יעמוד].

פסחים י"ח עמוד ב'

בגמ', אמר ר' יוסי וכו' ולמדנו שלישי בקודש מן התורה, ורביעי מקל וחומר.

[ז]. ופי' רש"י שר' יוסי הדגיש לר"ע ששלישי למדנו מקרא, ורביעי מק"ו, דאף שאפ"ל לומר להיפך דשלישי למדנו מק"ו, ורביעי יליף ממנו, ואמרינן דיו לבא מן הדין להיות כנידון, לכך פתח בשלישי בקודש מן התורה, דכיון דאיכא קרא לא בעי ק"ו, וקיי"ל דהיכא דאיכא למיפרך את הק"ו לא אמרינן דיו.

והוא שיטת ר' טרפון בב"ק (כ"ה). דהיכא דאיכא פירכא לא אמרינן דיו. ויש להעיר פרפרת נאה, דמדברי רש"י אלו קשה על **הג"ר שבתי בן השלה"ק** זצ"ל בספרו ווי העמודים (עמוד השלום פכ"ה) שמבאר מעשה דסוף מכות עקיבא נחמתנו וכו', שהחכמים לא רצו לקבל הק"ו של ר"ע שבוודאי הקב"ה יבנה בית הביהמ"ק ודיו לבא מן הדין וכו', והם הקשו דהלא איכא פירכא על הק"ו ובהא לא אמרינן דיו, ולכן הביא להם עוד ראייה, ועכ"פ מדבריו משמע שרבי עקיבא חולק על ר' טרפון, וסובר שאמרינן דיו גם כשיש פירכא על הק"ו, וא"כ רבי יוסי דהכא לא הועיל שאמר לר' עקיבא שיש פירכא על הק"ו של שלישי בקודש, כי איכא קרא, ולכך אי אפשר לומר דיו, והלא לר"ע אמרינן דיו אף בכב"ג, וקצ"ע.

[ח]. עכ"פ לפי פי' ווי העמודים, איכא מחלוקת אי אמרינן דיו אף במקום פירכא, והנה איתא במדרש (בראשית רבה פרשה מח, ד), 'רבי יצחק פתח, מזבח אדמה תעשה לי וגו', א"ר יצחק, מה אם זה שבנה מזבח לשמי הריני נגלה עליו ומברכו, אברהם שמל עצמו לשמי, על אחת כמה וכמה, וירא אליו ה' באלוני ממרא'.

וכתב שה"ת הג"ר **שלמה קלוגר** (חכמת התורה פרשת וירא) להקשות, שנאמר בזה דיו לבא מן הדין להיות כנידון, דמה לזה שבנה מזבח, שאף על פי שהקב"ה נגלה אליו, מכל מקום אינו רואהו, אלא הקב"ה נגלה אליו בהסתת, ואילו אצל אברהם אבינו נגלה הקב"ה **בגלוי**, כמו שאמר במדרש (שם ט), 'וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו - **וירא בשכינה**, וירא במלאכים'.

ותירץ, דהרי אמרו שלדעת רבי טרפון, במקום שנפרך הקל וחומר אין אומרים דיו, ויש לומר שרבי יצחק סבר כרבי טרפון, ובקל וחומר זה אם נאמר דיו יתבטל הקל וחומר, כיון שלעצם הדבר שהקב"ה בא, אין צריך קל וחומר כיון שבכל חולה הקב"ה בא לבקר, כמו שאמרו בגמ' (נדרים מ.). ובעל כרחך שהקל וחומר בא ללמד שאברהם אבינו ראהו ממש, עבתו"ד. ואף זה לא יעלה יפה לפי הווי העמודים הנ"ל ודו"ק.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"ג: rabinoviz@gmail.com